

FORA VILA VERD

SUPLEMENT D'ECOLOGIA, AGRICULTURA, NATURA, PATRIMONI I CULTURA POPULAR

VI I SALUT. LA COMBINACIÓ DELS DIFERENTS ELEMENTS QUÍMICS QUE ES TROBEN EN EL VI ÉS LA RESPONSABLE DELS SEUS EFECTES SALUDABLES

JARDINS. UTILITZAR EL TEMPS DE CONFINAMENT PER POSAR A PUNTS ELS JARDINS SERVIRÀ PERQUÈ LLUEIXIN BÉ EN ARRIBAR A L'ESTIU

Marges, parets i camins, alguns dels elements etnològics creats a partir de la tècnica de la pedra en sec, especialment present a la Serra de Tramuntana.

J. SERRA

MARGERS, METGES DEL PAISATGE

VALORS. LA TÈCNICA DE LA PEDRA EN SEC APORTA NOMBROSOS VALORS AMBIENTALS, ECOSISTÈMICS, PATRIMONIALS I SOCIALS / AUGMENTA EL TERRENY DISPONIBLE PER A L'AGRICULTURA I APROFITA MILLOR L'AIGUA / VA SER ESSENCIAL PERQUÈ LA UNESCO RECONEGUÉS ELS VALORS DE LA SERRA DE TRAMUNTANA

250. És el nombre de margers en actiu que lluiten per no ser la darrera generació d'aquest ofici, que forma part de l'arquitectura rural illenca des de temps immemorials. Els marges suavitzen els pendents i generen terreny cultivable, retenen l'airua i eviten l'erosió.

Margers, els arquitectes de la pedra

X.C./F.V.V.

“És l'escriptura del paisatge. Una arquitectura sense arquitecte, anònima, humil. Es tracta d'una cultura que va néixer de la necessitat que, amb el pas dels segles, acabà per convertir-se en un art. L'escassetat de mitjans i l'abundància de temps va fer de les construccions de pedra en sec una geografia generalitzada. Aquestes edificacions ens situen en una espècie d'intemporalitat suspesa. Ens ensenyen el diàleg de l'home amb la pedra. La relació antiga entre la idea i la matèria”. D'aquesta manera comença Antoni Reynés, qui fou director de l'Escola de Margers i avui coordina la Unitat de Pedra en Sec del Consell de Mallorca, el seu “Llibre de la pedra en sec”.

La tècnica de la pedra en sec, o construcció amb pedra residual dels camps sense cap mena d'argamassa, forma part de l'arquitectura rural illenca des de temps immemorials, així com d'altres llocs de la Mediterrània. Des de 2018 és Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat per la UNESCO. A la Serra de Tramuntana, aquesta tècnica ha servit per suavitzar els forts pendents muntanyencs per així guanyar terreny cultivable, evitar l'erosió de la terra i aprofitar l'aigua que, de manera irregular, rep aquest territori. Només a la Serra es comptabilitzen aproximadament 20.000 quilòmetres de marges, més que la muralla xinesa.

Segons llibre d'Antoni Reynés i Vicenç Sastre, hi ha documents que, ja en el segle XVI, parlen de

l'existència d'especialistes en pedra en sec: paredadors, mestres de paret seca o margers. “El marger començava la vida professional com a mosso o bracer a edat molt primerenca i, amb el temps i l'experiència, l'aprenent esdevenia mestre, categoria per a la qual no era necessari cap examen ni paper, però sí l'acceptació general de la seva habilitat. Els mestres de paret seca gairebé desaparegueren, engolits per la nova economia turística que no deixava lloc als oficis del passat”, expliquen al llibre.

“Quan jo era nin n'hi havia molts, de margers. Els margers eren considerats artistes, tenien millors condicions que qui feia feina al camp. Si feies un marge, feies les hores que volies, no estaves baix les ordres de ningú. Eres lliure”. Així explica Francesc Pastor, el mestre Xesc, perquè es va fer marger, al documental

“L'obra d'un gegant”, d'Antoni Mir.

Certament els margers gairebé desaparegueren amb l'arribada del turisme, que va fer oblidar que un dia aquesta illa va viure del camp. Fins que el Consell de Mallorca impulsà la creació, l'any 1986, d'una escola-taller que es va anomenar Escola de Margers, amb la qual es va evitar la desaparició de l'ofici gràcies a l'ensenyament de la tècnica per part dels darrers margers que quedaven en actiu. Dos d'aquests margers que es van formar a l'Escola de Margers i avui en dia encara es dediquen a la pedra en sec són Lluc Mir i Guillem Palou.

Cap dels dos, curiosament, semblava destinat a l'ofici. Un de

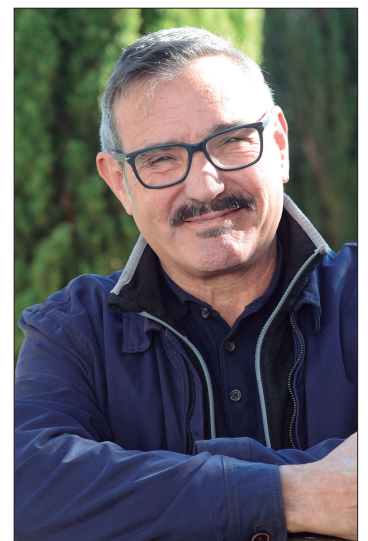
Alguns dels marges que sostenen la terra a la Serra de Tramuntana i eviten la seva erosió, obra de margers anònims que actualment

Antoni Martínez, de Tramuntana XXI.

L'antropòloga Maria Cifre.

Pep Bernales, de l'administració

Palma, l'altre de Bunyola, van provar de fer carrera: Mir a Belles Arts, Palou a Dret. No s'hi van trobar i van veure en l'Escola de Margers una possibilitat laboral que s'ha convertit en un estil de vida. Avui en Guillem forma part d'una brigada de margers del Departament de Medi Ambient del Consell de Mallorca i en Lluc és autònom.

“Em vaig enamorar de l'ofici en el camí”, explica en Lluc, “m'agrada fer feina a l'exterior, veure com canvien les estacions, identificar els

ocells, els arbres, els paratges. I sobretot, el que em resulta més gratificant és saber que el que has fet et sobreviurà, la pedra és eterna”.

● **Amb passió.** En Guillem també parla amb passió del seu ofici: “A mi el que més em motiva és la capacitat que tenc de transformar el paisatge. Vaig fer feina d'administratiu sis mesos, cada dia tenia una pila de papers damunt la taula per organitzar, ho feia i l'endemà tornava a tenir un caramull de papers, era una feina

que no es veia! La meua feina de marger sí que es veu, és laboriosa, lenta, pesada, però quan te'n vas has transformat un espai”.

Lluc Mir va ser reconegut l'any passat amb el prestigiós premi R. H. Driehaus d'Arts a la Construcció. Va ser el primer marger en obtenir un guardó. Per agrair el reconeixement va dir: “No volem ser folklore. Els oficis tradicionals recullen un saber acumulat al llarg de generacions, que és immaterial, no és tangible, és un tresor”.

scassegen i que fa uns anys varen estar al punt de la desaparició.

REPORTATGE FOTOGRÀFIC DE J. SERRA

Antoni Martínez és doctor en Ecologia i professor emèrit de la UIB. També va ser president de l'associació Tramuntana XXI, que té entre els seus objectius la preservació dels valors socials, ambientals i culturals de la Serra. La tècnica de la pedra en sec i l'ofici de marger formen part d'aquests valors, des d'una mirada integral: per l'aportament que fan al paisatge, a l'agricultura, a la conservació patrimonial i a la protecció i generació d'ecosistemes. Aquesta última aportació del sistema de marjades és molt desconeguda. Martínez en fa molt èmfasi quan parla de la tècnica i del valor de l'ofici de marger. “Les marjades són ecosistemes naturals però domèstics, antròpics”, explica, “com una ovella domesticada, en funció de les necessitats de l'ésser humà”.

Per aquest ecòleg, el sistema de marges és essencialment una estratègia de gestió del territori del pagès. Aquest sistema representa una dotació ingent de serveis ecosistèmics que no són reconeguts perquè són poc visibles per qui passa pel territori i no són compensats. A les marjades hi ha oliveres ancestrals i altres arbres que contribueixen a fixar carboni de l'atmosfera i a tancar els cicles biogeoquímics a la terra. Per altra banda, als marges hi arriba aigua, que s'infil-

tra i carrega els aqüífers sense que hi hagi erosió. També contribueixen a compartimentar les masses forestals i així minimitzar incendis, actuant com a tallafocs. A més, als espais marginats es conserva una riquíssima biodiversitat.

● **Sofisticació.** Parla molt de la sofisticació del sistema de marjades de torrent com a aportació als serveis hidrològics d'un territori. “Els pagesos no volen que l'aigua se'n vagi a la mar, volen que s'entregui el més possible a la terra, que carregui els pous, les sínies”, explica, “per això la terra ha de drenar i filtrar bé, i això és el que aconsegueix el sistema de marjades, i la darrera, la més baixa, és la marjada del torrent que condueix l'aigua i actua de darrera frontera física a l'erosió”.

“Tots aquests serveis ecosistèmics que aporta el sistema de marjades no són valorats pel nostre model econòmic”, es queixa Martínez; “en realitat el sistema li diu al pagès que pari de remenar pedres, que deixi caure les marjades”. Per a ell, els margers són “metges del paisatge”. Utilitza una metàfora molt gràfica per explicar-ho: “Ells treballen amb bisturí sobre el territori, mentre que fer parets encimentades als torrents de la Tramuntana amb màquines

és com operar amb un ganivet de matances”. Per a Martínez, qui parla fent ús de moltes figures retòriques, els margers “fan enginyeria amb enginy”.

La tècnica de la pedra en sec i l'ofici que ha fet possible el seu desenvolupament estan íntimament relacionades amb la voluntat humana de modelar el territori, deixant la seva empremta al llarg de generacions. “Des de l'antropologia ambiental, entenem que el paisatge de Serra de Tramuntana és un reflex de les societats humanes que han viscut a l'illa al llarg dels segles i de la seva relació dialèctica amb l'entorn”, explica Maria Cifre, doctora en Antropologia ambiental, “les construccions de pedra seca i en especial les marjades, com a elements clau del paisatge cultural de Serra de Tramuntana que són, materialitzen i ens narren la història social i ambiental d'aquest territori”.

Quines són les percepcions socials de la tècnica i l'ofici avui dia? “A la Serra de Tramuntana actualment hi convergeixen una gran varietat d'actors socials i de formes d'entendre i relacionar-se

amb l'entorn”, reflexiona Cifre. Davant un mateix escenari, un paisatge de marjades ben conservades amb un olivar gestionat, les percepcions canvien en funció de qui l'estigui observant. “Per als pagesos, es tracta d'un sistema d'aprofitament de la terra i dels recursos hídrics que permet produir bens com l'oli d'oliva. Els visitants, en canvi, tendiran a emfatitzar les seves característiques visualment perceptibles, com per exemple les formes dels troncs d'olivera i els colors de la pedra de les marjades. Un tècnic involucrat en la prevenció i la gestió dels incendis forestals accentuarà que la discontinuïtat que aquest tipus de paisatge genera en la massa forestal contribueix a prevenir i gestionar els grans incendis. És a dir, com les relacions humà-entorn són inherentment heterogènies i complexes, així ho són també les percepcions socials del paisatge de Serra de Tramuntana”, diu l'antropòloga.

● **La Unesco.** “Sense margers no existiria la Declaració de Patrimoni Mundial de la Serra de Tramuntana per part de la UNESCO”, explica Pep Bernales, cap del Servei Tècnic del Consorci Serra de Tramuntana. Així ho explicita l'esmentada Declaració: “La Serra de Tramuntana representa un exemple espectacular i peculiar d'un paisatge agrari sustentat amb marjades que combina un sistema interconnectat i altament especialitzat d'obres hidràuliques per a la recollida d'aigua amb un sistema de terrasses suportades per murs de paret seca que permeten el cultiu”.

“Mantenir aquest ofici fa que perdurin unes tècniques constructives tradicionals que han permès la gran obra de la Serra que amb molt d'esforç varen construir els nostres avantpassats al llarg de segles”, diu Bernales, “ells han fet que la Serra de Tramuntana sigui

La tècnica està relacionada amb la voluntat humana de modelar el territori on viu

una gran obra esculpida a les muntanyes. Conservar per a futures generacions aquest regal que ens han fet ha de ser un deure de tots els mallorquins i mallorquines”.

L'administració pública també assumeix aquesta responsabilitat. “Som conscients que mantenir aquest patrimoni suposa una gran inversió econòmica, el Consorci dóna ajudes d'entre un 80 i un 100% per mantenir el paisatge agrícola de la Serra i recuperar elements etnològics, sempre amb l'obligació que totes les actuacions es facin seguint les tècniques tradicionals de l'ofici de marger”, explica el gerent. Des de la institució que dirigeix també mantenen col·laboracions puntuals amb el Gremi de Margers per tal de posar en valor el seu ofici i la seva història.

A més dels propis margers i les institucions, també hi ha entitats

EL GREMI.

El 2017 Lluc Mir, Guillem Palou i altres professionals de l'ofici van fundar el Gremi de Margers de Mallorca. “El gremi neix d'una preocupació per la salut del nostre ofici”, explica Mir.

FORMACIÓ.

Entre les mesures que impulsen per assegurar la pervivència d'aquest ofici tradicional està reactivar l'Escola de Margers, desapareguda quan es va quedar sense subvencions europees a causa de la crisi econòmica.

HOMOLOGACIÓ.

Per això, és fonamental aconseguir que l'ofici compti amb una qualificació professional homologada, que està pendent de l'aprovació a Madrid.

RELLEU GENERACIONAL.

Per al Gremi de Margers el fet de comptar amb formació reglada per dur a terme el seu ofici és fonamental per al relleu generacional.

250 MARGERS.

Avui en dia hi ha uns 250 margers en actiu, gairebé tots passant dels 40 anys, pràcticament tots homes. En Lluc pensa que, amb possibilitat d'accedir a una titulació, la situació es revertirà: “A la Serra de Tramuntana hi ha un volum de patrimoni tan gran que necessitam gent preparada per mantenir el guardó de la UNESCO”.

socials que vetllen per la conservació de l'ofici. Maria Cifre forma part de la junta directiva de Tramuntana XXI, una d'aquestes organitzacions. “Som conscients que per conservar el patrimoni natural i social de la Serra és essencial i urgent revertir la dinàmica d'abandonament en la que es troba”, explica Cifre, “pel que és fonamental la sensibilització ciutadana: és per això contribuïm a la generació i difusió de coneixement, com el suport que hem donat al llibre “Cent porxos, cent històries” de Miquel Martorell, que recull la història del Barranc de Biniaraix, per ajudar que es reconegui socialment la importància de l'ofici del marger i així assegurar el seu futur”.

Un futur fortament arrelat al passat. En paraules de l'actor Michael Douglas al documental “L'obra d'un gegant”, d'Antoni Mir (germà del marger Lluc): “Quan mires tota la pedra i la feina dura dels margers que han anat esculpint la Serra de Tramuntana al llarg de centenars d'anys, et sents part de la història”. Ara la lluita dels margers és per continuar mantenint el paisatge del futur. Perquè, potser, com diu el mestre Xesc “els turistes s'acabaran i hauré de tornar a sembrar les marjades”.